

l'època –tan excepcional com ho és el llibre de marmessoria i el dietari– creiem interessant tractar de nou el tema de la notaria de Molins, analitzant ara els documents conservats a l'Arxiu Catedralici de Barcelona, especialment aquells que fan referència a l'arrendament de la notaria.

Els primers anys: formació i aprenentatge de l'ofici

L'home del segle XIV que, com Bartomeu de Miramat, aspirava a exercir l'ofici de notari havia de gaudir d'unes condicions personals i uns requisits

L'ensenyament públic de l'art de la notaria va néixer a Bolonya a principis del segle XIII amb mestres com en Rolandino.

Testimonis de la història

En ocasions anteriors hem aportat el resultat de les nostres recerques per donar a conèixer una persona que va tenir un lloc destacat a la societat de Molins de Rei i del Baix Llobregat en el segle XIV: el seu notari, Bartomeu de Miramat. Vàrem analitzar el llibre de marmessoria redactat pels seus marmessors¹ i posteriorment, a *L'Espai*,² estudiàrem allò que nosaltres anomenem Dietari o relació d'ingressos i despeses que el notari va anar anotant en un llibret al llarg de prop de seixanta anys, no tan sols de la part econòmica generada per la seva activitat professional sinó també per la seva vida privada, els seus negocis i la seva família. Aleshores vàrem exposar la vessant més privada del Dietari, que ens permetia donar a conèixer diferents aspectes de la vida quotidiana de Molins de Rei a l'època. Només vam tractar sumàriament allò que feia referència a la part professional especialment a l'arrendament de la notaria de la vila i l'exercici de l'ofici de notari.

Tot tenint en compte, i això ho volem destacar des del principi, que en el cas de Molins de Rei tenim a l'abast documentació excepcional per a

d'idoneïtat que en garantissin la capacitat per actuar com a tal. Des de finals del segle IX, quan juntament amb les escriptories de concessió eclesiàstica i de concessió senyorial –característiques de l'alta edat mitjana–, començaren les concessions reials de notaries, els reis de la Corona d'Aragó es preocuparen de regularitzar tant l'exercici de la professió com la concessió de les escriptories i els requisits que havia de reunir tot aquell que volgués exercir l'ofici de notari.³

Els requisits personals que l'aspirant a notari havia de reunir eren haver superat una edat mínima –entre els vint i els vint-i-cinc anys–, gaudir de la condició d'home lliure, pertànyer al sexe masculí, tenir aptitud física, la secularitat i la pertinença a la comunitat cristiana i l'obligatorietat de veïnatge, obligació que s'havia de complir especialment en el cas de les ciutats on les notaries eren de creació municipal.⁴

Bartomeu de Miramat reunia tots els requisits personals, el de veïnatge inclòs, ja que començà a Sant Vicenç dels Horts, d'on era oriünd i veí, i

Testimonis de la història

posteriorment, quan arrendà la notaria de Molins de Rei, va traslladar el seu domicili a la vila.

A més de les condicions personals, tot aquell que volgués exercir de notari havia de reunir unes aptituds que en garantissin la idoneïtat. Entre aquestes, Baiges assenyala que "fos sufficient en sciència", és a dir, que comptés amb prou coneixements en matèries com ara la gramàtica, la ciència jurídica, l'escriptura i el llatí, que s'adquirien estudiant en les escoles públiques i privades. L'ensenyament públic de l'art de la notaria va néixer a Bolonya a principis del segle XIII amb mestres com en Rolandino. La recepció del dret comú des d'Itàlia va fer que la pràctica jurídica canviés profundament a Catalunya.

Baiges indica que, al Principat, molts dels futurs notaris varen adquirir aquests coneixements no a una escola o universitat, sinó amb aprenentatge pràctic al costat d'un notari i amb l'ajut de formularis. En el cas de Bartomeu de Miramat, no comptem amb cap dada que ens faci saber a quina universitat o escola va estudiar. Baucells dóna per fet que Bartomeu es va absentar del seu poble durant un període per cursar estudis superiors en una universitat.⁵ Nosaltres, sense tenir cap referència documental per confirmar-ho, només ho podem deixar en hipòtesi, tot creient que realment va ser així. Sí que podem afirmar que, amb aquests estudis fets o amb coneixements ja adquirits en les matèries que hem indicat anteriorment, va acabar de formar-se i, sobretot, va adquirir la pràctica de l'ofici prop el notari del seu poble. En aquest sentit, indica Baucells que pels documents sabem que durant set anys practicà l'art notarial. Nosaltres volem precisar més exactament en quina qualitat ho va practicar, ja que creiem que en els primers anys no ho feia encara com a notari perquè no tenia el títol que li permetés autoritzar els documents com a tal. Podem comprovar-ho en diferents documents que atorgà com a persona privada a

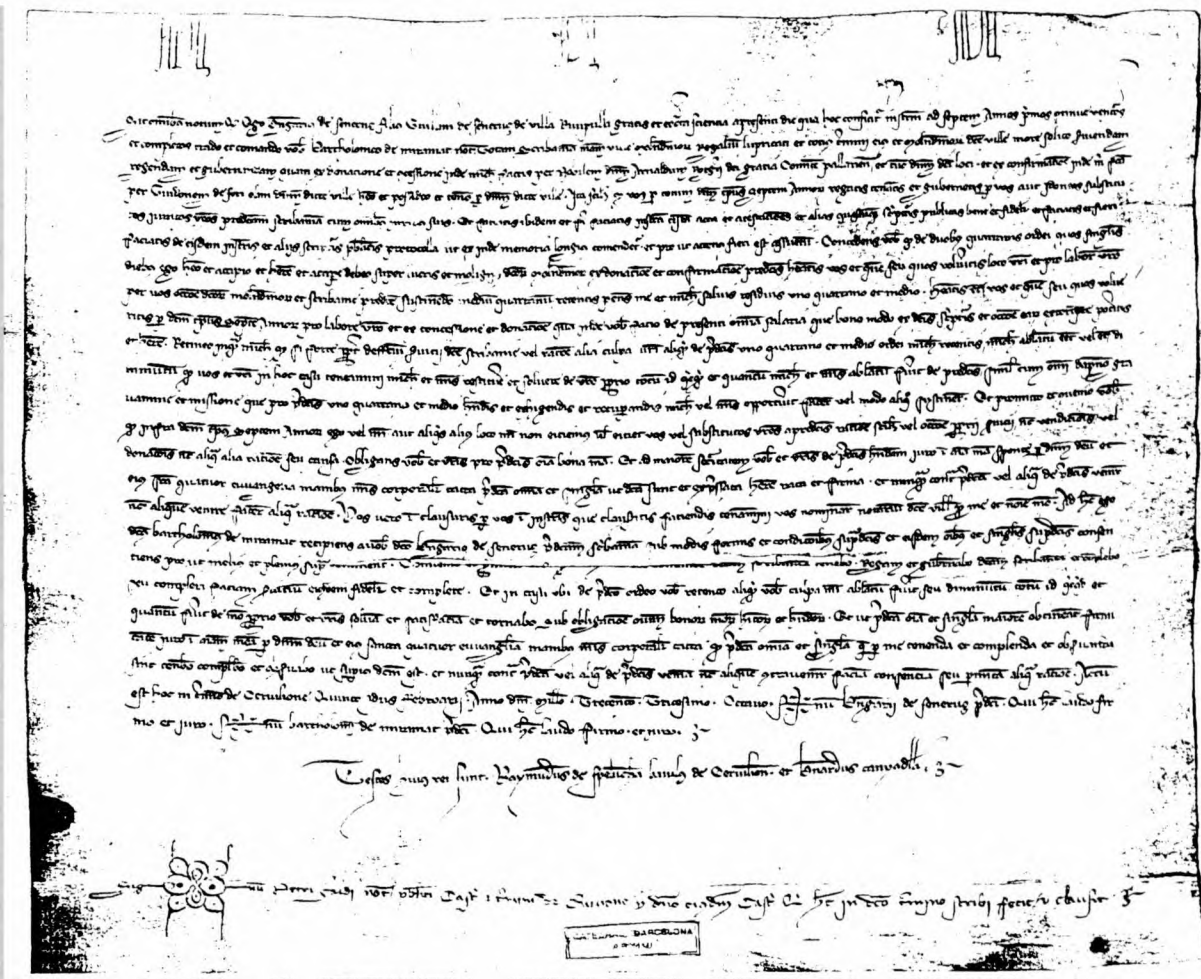
Sant Vicenç, el febrer de 1332, on apareix com a "Bartomeu de Miramat, *scriptori*, fill d'Amic de Miramat del mas Pou i de la parròquia de Sant Vicenç de Cervelló".⁶

Hem de destacar la paraula *escriptori*, és a dir, *escrivent*, sense cap atribut. En cas que Bartomeu, quan atorgà els documents, ja hagués estat facultat per fer de notari, apareixeria com a *scriptori iurati*. Podríem afirmar, doncs, que en aquests primers anys devia fer encara la passantia prop de notaris titulars, molt possiblement al costat del notari del castell de Cervelló, el seu poble, tot escrivint-hi els documents, però no comptant encara amb el títol aconseguit després de passar l'examen que el facultés per autoritzar els instruments com a notari.

Hem de pensar que tot aquell que arribava a ser notari, freqüentment havia passat per un llarg camí, semblant al recorregut seguit per tots els homes que exercien un ofici qualse-

A més d'actuar com a notari públic per autoritat règia per tot Catalunya, actuà com a notari de la vila per autorització dels comtes de Pallars durant el període en què aquests en foren els senyors.

vol a l'època, és a dir, començar de molt joves, amb dotze o quinze anys, al servei d'un mestre, per fer tota la formació des dels primers rudiments de l'ofici. En el cas dels notaris, molts nois d'aquestes edats, amb coneixements bàsics de retòrica, gramàtica i llatí, es col·locaven al servei d'un notari com a aprenents, feien les tasques més senzilles de la notaria i vivien a la mateixa casa del mestre. Més tard, esdevenien escriptors i aleshores ja treballaven per al notari amb un contracte de feina. Els escriptors que, com diu Pagarolas, conformaven una autèntica classe professional, ja podien fer l'extensió material del document i, a més, dins la notaria feien altres feines com ara atendre els clients, prendre declara-

ACB, 4-63-68 · 1339, febrer, 9

Berenguer de Seneruç, de Ripoll, encomana a Bartomeu de Miramat, l'escriuaria notarial de Molins de Rei, per un període de set anys.

Document autoritzat per Pere Guerau, notari públic del Castell i terme de Cervelló.

cions i tenir cura dels protocols. Aquests escriptors, amb el temps, s'anaven formant per adquirir la suficiència necessària per accedir a l'ofici de notari, un cop superat l'examen i haver prestat el jurament.⁷

En el cas de Bartomeu, doncs, hem de pensar que hauria seguit tot aquest procés i que en el període 1332-1335, data aquesta del primer protocol que s'ha conservat, va passar amb èxit l'examen i va assolir el grau de notari.

Evidentment no tenim notícies de quan i com va passar l'examen. El procediment de l'examen, igual que els requisits que havia de reunir la persona, estava regularitzat també per normatives. No ens estendrem sobre com eren aquests exàmens, les primeres notícies del quals els trobem

a Barcelona, on els aspirants a notari es sotmetien a l'examen davant el veguer, com a representant de l'autoritat reial. A més d'avaluar-se els coneixements teòrics en les matèries que hem assenyalat anteriorment, es copsaven les aptituds morals de l'aspirant, aspecte evidentment molt important, ja que el notari era, i encara ho és avui, la persona a qui es podia confiar des de la redacció dels documents, absolutament confidencials, fins a tota mena d'afers, com, per exemple, el dipòsit de béns o l'execució d'allò que era disposat en testament, i que havia de garantir en tot moment amb la seva honestetat i la seva integritat moral.⁸

Bartomeu va iniciar-se en la professió com a notari *auctoritate regia* amb potestat d'actuació *ubique*, és a dir,

en tot el territori del Principat sota dominació reial. Més tard, en arrendar la notaria de Molins de Rei -que en aquell moment estava sota domini dels comtes de Pallars-, a més d'actuar com a notari públic per autoritat règia per tot Catalunya, actuà com a notari de la vila per autorització dels comtes de Pallars durant el període en què aquests en foren els senyors. Encara que en el *signum* dels documents autoritzats per ell, darrere els mots "notari de Molins de Rei" no indiqui aquest domini, hem

No ens estendrem sobre l'evolució històrica de la institució notarial al Baix Llobregat. Recordarem només que les primeres referències documentals sobre una escrivania són les referides a Molins de Rei.

d'entendre-ho així, ja que, com assenyalarem en comentar els documents d'arrendament, Bartomeu havia arrendat l'escrivania reconeixent la dependència d'aquesta als esmentats comtes i aquests, com a senyors laics, podien designar per a les seves jurisdiccions els seus propis notaris, que havien de reunir els requisits que hem esmentat anteriorment.

En conservar ambdues autoritats, la reial i la senyorial, Bartomeu va poder exercir com a notari tant a Molins com a altres llocs del Principat. Ho podem comprovar en els seus protocols on, juntament amb els documents autoritzats a Molins de Rei i com a notari de la vila, en trobem d'altres autoritzats a ciutats com ara Barcelona.

Podem concloure, doncs, que durant el període comprès entre 1332 i 1335, data del primer protocol que es conserva -un capbreu-,⁹ Miramat devia fer la passantia, sotmetre's a l'examen i obtenir el títol de notari. No podem afirmar que aquest capbreu fos realment el primer protocol de Bartomeu, ja que malauradament el seu estat de conservació no ens permet gairebé llegir els primers fulls i, sobretot, el foli inicial on habitualment tot notari

fa constar el seu nom, lloc de procedència o de residència, l'any en el qual inicia el protocol en qüestió. A més a més, en cas que fos el primer protocol autoritzat pel notari, segurament també hi seria indicat.

Un cop en possessió del títol, lògicament, Bartomeu devia pensar a independitzar-se i ser el titular d'una notaria i encara que, com hem dit, en tenir un títol concedit per l'autoritat del rei el facultés per actuar en qualsevol lloc de domini reial del Principat, devia preferir regir una escrivania pròpia, en el seu lloc d'origen. Recordem que per posseir el càrrec de notari d'un lloc concret era preferible ser-ne oriünd. Així, doncs, podem imaginar-nos que en aquell moment Miramat devia pensar quina notaria del seu poble o d'un lloc proper a aquest estava vacant i podia ocupar. I, quines notaries hi havia en el segle XIV al Baix Llobregat?

Les escrivanies del Baix Llobregat

No ens estendrem sobre l'evolució històrica de la institució notarial al Baix Llobregat.¹⁰ Recordarem només que les primeres referències documentals sobre una escrivania són les referides a Molins de Rei, que comentarem més àmpliament més endavant, i que corresponen a l'any 1306. També en aquests primers anys del segle XIV, el 1321, es creà la notaria eclesiàstica de Sant Boi. El vicari perpetu de la vila era qui feia de notari, però la importància de la notaria va fer que els vicaris contractessin notaris laics procedents de Barcelona.

En el cas de Martorell, el seu origen està íntimament lligat als drets de rectoria. En el segle XIV, l'escrivania de Martorell era de domini senyorial (baronia) i com a tal el 1328, Roger Bernat de Foix, senyor de Castellvell concedí a cens la notaria al rector de Martorell i al notari de l'escrivania de la cúria de la baronia perquè la tinguessin a perpetuïtat sota el domini de l'església de Martorell. Així,

[illegible][illegible]

Desvern, Sant Joan Despí —que formaven part de la parròquia de Sant Feliu—, o Santa Creu d'Olorda —amb molta relació amb Molins—, sovint actuava com a notari el rector de la parròquia, encara que també eren freqüents els desplaçaments dels seus habitants a les poblacions més importants de la zona per atorgar documents davant dels notaris que hi estaven establerts. És normal també l'actuació de notaris de Barcelona amb autoritat règia, entre aquests actuaren sovint Arnau Saborit, Jaume Just, Pons Amorós i Bernat de Vilarrúbia, aquest últim molt especialment com a notari dels procuradors de la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. D'alguns d'ells ens han arribat els protocols que ens proporcionen moltes dades i coneixements sobre el Baix Llobregat.

Com a conclusió, en el moment que Bartomeu de Miramat havia d'optar a la plaça de notari en alguna de les poblacions del Baix Llobregat, les notaries esmentades ja estaven ocupades. També ho estava la notaria del seu poble, Sant Vicenç dels Horts, i la de Cervelló, que es trobava dins els termes del castell de Cervelló. En aquest cas l'escripció era la de la cúria del mateix castell i era una notaria senyorial, ja que depenia directament dels senyors de Cervelló. Durant la primera meitat del segle XIV el notari fou Pere Guerau. Creiem que segurament va ser ell qui va iniciar Bartomeu en l'art de la notaria i que varen mantenir una estreta relació, professional i privada, durant tota la vida de Guerau. La mort sobtada d'aquest, el 1348, i la manera com Bartomeu es va preocupar de tots els seus afers, incloent-hi la notaria, fa palesa aquesta relació, sobre la qual tornarem més endavant.

L'única notaria que Bartomeu va trobar vacant, doncs, en el moment d'independitzar-se va ser la de Molins de Rei. A continuació comentarem les primeres notícies que tenim sobre aquesta i com l'arrendà Bartomeu, l'any 1339.

doncs, les escrivanies de la parròquia i de la cúria del senyor del lloc quedaven unides per sempre.

Les referències a la notaria d'Esparraguera són més posteriors a l'època que ens interessa, ja que corresponen a l'edat moderna. La notaria de Sant Feliu de Llobregat és de creació recent. De Sant Climent de Llobregat tenim poques notícies, encara que el fet de dependre del senyor del castell d'Eramprunyà ens pot donar idea que potser comptava també amb notari propi. En altres pobles més petits del Baix Llobregat, com ara Sant Just

AHPB Bartomeu de Miramat: Llibre Comú, 1386 setembre, 6 - 1386, desembre, 18 10/10

Regest: Galceran Marc de Lacera, fill del difunt Galcerà de Rosanes, senyor del Castell de Rosanes, i com hereu del seu oncle, Pere Marí, senyor de la Casa de Soler, a Sant Vicenç de Cervelló o dels Horts, reconeix que Guerau Canales de Molins de Rei, l'ha pagat 35 lliures i 4 diners en moneda de Barcelona.

Algunes dades sobre la notaria de Molins de Rei. L'arrendament per Bartomeu de Miramat

Per parlar de la notaria de Molins hem de fer esment de la propietat de la vila en el segle XIV, ja que en general les notaries depenien dels senyors que tenien el domini sobre el lloc -castell, ciutat, poble o territori- al qual pertanyien. Per això hi havia notaries de domini regi i el seu senyor era el rei; de domini senyorial, quan aquell que tenia el domini era un senyor eclesiàstic -el bisbe en cas d'un lloc de domini de l'Església-, o laic, quan el senyor era un noble, baró o comte.

La vila de Molins de Rei durant el segle XIV va canviar tres cops de propietari. Recordarem únicament que Molins de Rei havia format part de les terres dels senyors de Cervelló. Els dominis d'aquests i dels senyors de Castellvell ocupaven una part important del territori del Baix Llobregat i comptaven amb castells estratègicament situats. L'any 1297, el rei Jaume II comprà als senyors de Cervelló el seu domini. Per aquesta venda, Molins de Rei, igual que els altres llocs que formaven part d'aquest senyoriu, va passar a ser de dominació reial.

Per tant, en els primers anys del segle XIV, Molins era una vila reial (el mateix nom de la vila així ho recorda), i aleshores va ser el rei qui es preocupà de designar notari per a la seva escrivania. Hem d'advertir, però, que moltes vegades el rei concedia la notaria que posseïa en règim de monopoli, no directament a un notari, sinó que la donava a un dels seus fidels o a algú que li hagués prestat un servei com a recompensa d'aquest. El que rebia la concessió, en rebre-la, l'establia al notari titular a canvi d'un benefici que normalment era el cobrament d'un cens en moneda o en espècie.

L'any 1306, Jaume II concedí la notaria amb caràcter vitalici a Busquet. Sembla que posteriorment la concedí

a Bartomeu Padriça. Pere IV la donà al seu escrivà, Bartomeu de Puig, com a pagament dels seus serveis, a perpetuïtat i com a establiment emfitèutic, tot pagant 1.000 sous de Barcelona en concepte d'entrada i un cens de dues quarteres d'ordi per Nadal. Aquesta concessió, però, no seria efectiva fins que la notaria restés vacant.¹¹

Nosaltres creiem, però, que aquests notaris finalment no varen actuar a Molins, ja que els documents que hem pogut consultar referents a la vila varen ser autoritzats o per Bartomeu de Miramat com a notari d'aquesta, o per notaris de Barcelona, i no hem trobat cap instrument autoritzat pels notaris esmentats. Això confirma l'opinió de M. À. Adroer que assenyala que en els casos de domini reial, el domini directe de la

L'escrivania, com indicarem, estava estretament relacionada amb els molins de la vila, de tal manera que creiem que el servei de la notaria estava unit a l'explotació en monopoli d'un dels molins.

notaria s'exercia d'una manera menys present o menys determinant. L'autoritat reial perdia molt de protagonisme en benefici dels senyor útil i l'únic que hi feien els reis era percebre'n les rendes.¹²

La baronia de Cervelló, de la qual formava part Molins, només va ser propietat reial durant onze anys (1297-1309). L'any 1309, Jaume II permutà amb els comtes de Pallars el feu de Cervelló a canvi de totes les possessions que els comtes tenien al Berguedà (castells i la vila de Berga). Començà aleshores un període de seixanta-cinc anys en els quals la baronia de Cervelló va ser de domini comtal fins que aquests varen vendre-la de nou a la monarquia, a la reina Elionor, l'any 1374. L'any 1390 va ser adquirida per la ciutat de Barcelona.

Les restes del Castell Ciuró, segons un gravat fet l'any 1923 per l'excursionista M. de Genovat

Testimonis de la història

Per tant, durant del llarg període en què Bartomeu de Miramat va ser notari de Molins, la notaria va ser primer de domini comtal, depenent directament dels comtes de Pallars, en el moment de l'arrendament era sota aquest domini i, molt més tard, amb la venda a la reina, tornà a ser de domini reial.

Veiem a continuació com Bartomeu de Miramat, després de fer de notari durant un període d'uns tres anys, arrendà la notaria l'any 1339. Analitzarem el contingut del document d'arrendament per parts, destacant els conceptes que teòricament conté qualsevol instrument d'aquest tipus.¹³

L'instrument, de data 9 de febrer de 1339, va ser atorgat per Berenguer de Seneruç, fill de Guillem de Seneruç, de la vila de Ripoll, el qual lliurava i encomanava a Bartomeu de Miramat, notari, l'escrivania de la seva propietat a la vila dels Molins Reials del Llobregat, de tot el seu terme i molins de la dita vila, per un període de set anys, a comptar des de la data d'atorgament.

En els documents de concessió de notaria, segons Rafael Conde i Francisco Gimeno,¹⁴ en primer lloc apareix el concessionari, és a dir, l'atorgat

de l'arrendament. Els autors indiquen que gairebé mai als documents s'indica la personalitat del concessionari. Efectivament, en el cas de Molins veiem que només ens diu el nom, Berenguer de Seneruç, la filiació i el lloc de procedència. Ara bé no s'esmenta la professió en cap dels instruments referits a l'arrendament de la notaria. Això és curiós, perquè normalment sempre s'indicava l'ofici de l'atorgant sobretot en cas que aquest, per raó de la seva professió, fos una persona especialment destacada a la societat. L'única referència l'hem trobada en un instrument de 1347 autoritzat per Bartomeu com a notari de Molins. En el *signum*, Miramat fa constar que autoritza el document com a notari públic de Molins de Rei i que actua per Berenguer de Seneruç, notari d'aquesta vila.¹⁵

Podem concloure doncs que Seneruç devia de ser el notari titular de la notaria que havia obtingut dels comtes i, en virtut de l'arrendament, comptava amb Bartomeu de Miramat com a notari subrogat. La cessió de l'escrivania segueix la fórmula habitual de donació i concessió. Quant a la duració d'aquesta, el cas de Molins seria excepcional, ja que es tracta d'una concessió temporal, per set anys, i gairebé sempre les conces-

sions eren vitalícies i només en casos aïllats es donaven temporalment. Creiem que possiblement s'assenyalà un període determinat perquè en el cas de Molins es tractaria no solament d'un arrendament, sinó a més d'una subrogació, segons la qual el notari titular subrogava a un altre notari l'escrivania durant un període. No podem afirmar-ho plenament ja que el terme *subrogatio* no apareix.

A continuació, en aquest tipus documental s'indicava l'àrea de jurisdicció de l'escrivania. Com hem vist, en el cas de Molins s'assenyalà tot el terme de la vila i els molins, que, encara que formessin part de la vila, eren un element tan destacat d'aquesta i, a més, depenien de tantes persones diferents, incloent-hi persones de fora vila, que pensem que l'esment

La mort plantejava dues qüestions, el futur de la notaria i el futur dels protocols i llibres del notari generats al llarg del seu exercici professional.

a ells no és gratuït, sinó que era una manera d'indicar fermament el domini de la notaria per sobre d'altres dominis. A més, l'escrivania, com indicarem, estava estretament relacionada amb els molins de la vila, de tal manera que creiem que el servei de la notaria estava unit a l'explotació en monopoli d'un dels molins i els notaris titulars de l'escrivania rebien una part de la molta diària com a emolument per la seva tasca. Els comtes de Pallars devien ser els senyors alodials amb domini eminent sobre el molí, el qual concedien al notari de la vila perquè n'obtingués un benefici de l'explotació, una part de la molta diària, que servís com a pagament pel servei prestat a la notaria. Malauradament no hem trobat el document d'establiment del molí dels comtes a favor de Seneruç, que ens podria confirmar tots aquests aspectes que només podem interpretar a través de dades del document d'arrendament.

Després dels punts esmentats –atorgant, persona que rep la concessió, objecte, període, jurisdicció–, el document indica la finalitat de la concessió, és a dir, que Seneruç donava la notaria a Miramat per servir-la, regir-la i governar-la. A continuació, i com a precedent, Seneruç indicà per qui tenia ell l'escrivania. Aquest punt és important ja que Miramat continuaria tenint-la sota el mateix domini. Berenguer de Seneruç ens diu que tenia l'escrivania i la notaria (és interessant que apareguin els dos termes), en virtut de la cessió que li va fer el noble senyor Arnau Rotger, comte de Pallars, senyor de la baronia, i per la confirmació feta per Guidó de Sors, senyor de la vila.

Després normalment es determinaven les funcions i la possibilitat de posar substituïts. En el cas que ens ocupa, Seneruç indicà que Bartomeu de Miramat havia de regir i governar directament la notaria o bé designar substituïts jurats idonis, i que havia de fer instruments, testaments, actes, atestacions i qualsevol altra escriptura pública, bé i fidelment. A més, amb aquests documents i altres (sense especificar) en faria fer protocols públics perquè se'n tingués memòria durant un llarg temps. En aquest sentit, el document de Molins és de nou excepcional, ja que no era habitual que els documents de concessió assenyalessin l'obligació de crear protocols. Això revelaria que ja en aquell moment hi havia una preocupació per la conservació documental i de la perdurabilitat del seu contingut al llarg del temps. Tornarem sobre aquest punt més endavant.

El document finalitza amb un altre aspecte important, la menció del salari i, en aquest cas, ja que no apareixia sempre, el pagament del cens procedent d'un dels molins de la vila. Seneruç disposà que Bartomeu de Miramat rebria en concepte de salari allò que els clients pagaven al notari per les escriptures (hi havia un aranzel amb les tarifes per cada tipus documental). A més, Seneruç disposà que dels dos quartans d'ordi que rebia

cada dia de la molinada diària del molí com a retribució del servei de la notaria, Bartomeu de Miramat en rebria mig quartà, mentre que Seneruç continuaria rebent-ne el quartà i mig restant. La repartició d'aquest cens en espècie pensem que ens confirmaria que l'arrendament que fa Seneruç a Miramat té caràcter de subrogació, en raó de la qual comptaria amb dos notaris que com a tals tindrien el mateix dret a percebre el cens o retribució. En quedar Seneruç com a notari titular i principal que continuava tenint el domini total de l'escrivania rebria la major part d'aquest cens, i restaria una part més petita per a Miramat com a notari subrogat.

El document es va atorgar al terme de Cervelló, va ser firmat pels dos interessats i com a testimoni va actuar Ramon d'Esplugues, batlle de Cervelló. L'autoritzà Pere Guerau, notari públic del castell i terme de Cervelló. Posteriorment va ser ratificat, aprovat i confirmat a Bartomeu de Miramat per Guillem de Seneruç, pare de Berenguer, el 27 de juliol de 1339 segons document autoritzat per Pere Perecols, notari públic de Ripoll que actuava per l'autoritat del monestir de Ripoll.¹⁶

Durant els anys següents, Bartomeu regí l'escrivania segons les condicions estipulades, pagant regularment a Seneruç els drets de la notaria. Podem comprovar-ho per una època de l'11 de setembre de 1341, segons la qual Seneruç reconeixia haver rebut de Miramat 70 sous en moneda de Barcelona, pagats en diversos terminis pels drets de la notaria que Bartomeu tenia per Seneruç a títol d'arrendament o comanda.¹⁷

La concessió, que com hem vist era per set anys, devia finalitzar el febrer de 1346. Poc abans, però, el 30 de novembre de 1345, Berenguer de Seneruç renovà l'arrendament a favor de Bartomeu de Miramat. En aquesta ocasió assenyalà que ho feia pels pròxims quatre anys, a comptar a partir de l'1 de març de 1346. Hi

apareixen les mateixes condicions que en el primer arrendament. Com a detall destacarem el fet que en el document se'ns diu que Bartomeu, a més de servir a la notaria de Molins, viu en aquesta vila. Quan començà a fer de notari de Molins de Rei, Miramat continuava residint al seu poble, Sant Vicenç de Cervelló o dels Horts, d'on era, com assenyalà un document de 1336, oriünd i veí.¹⁸

Durant aquest segon període, però, Berenguer de Seneruç, com tanta altra gent, entre ells el notari de Cervelló, morí l'estiu de 1348 a causa

Durant un bienni després de les mortaldats (com indica un dels documents, Miramat a més de ser notari de Molins, regí temporalment la notaria de Cervelló.

de la pesta, després de testar a Ripoll el 31 de juliol d'aquell any. La notaria passà aleshores a ser plenament de Bartomeu de Miramat, ja que en atorgar el segon arrendament, Berenguer hi va fer constar que si ell moria durant els quatre anys, renunciava al dret de regir l'escrivania que poguessin tenir els seus successors. Aquesta és una clàusula interessant, ja que els drets de successió de les notaries per als descendents d'un notari eren objecte de debat a l'època. Tornarem sobre aquest punt més endavant.

A causa de la mort de Seneruç, Miramat va haver de pagar als seus marmessors tot allò que corresponia a aquell en raó de l'escrivania. La liquidació sembla ser, però, que no va ser molt amistosa, ja que es va recórrer a la intervenció judicial. El 21 de desembre de 1351, els marmessors de Berenguer de Seneruç nomenaren procurador per exigir i rebre totes les quantitats pecuniàries que Bartomeu de Miramat, notari per Seneruç del lloc de Molins de Rei, estava obligat a donar en raó de l'arrendament de la notaria. Sembla, com diem, que en haver diferències entre els marmessors i Miramat, es

varen querellar davant el jutge i finalment es va nomenar un procurador especial per liquidar els drets. El 14 de març de 1352, el procurador dels marmessors atorgà finalment àpoca o rebut segons la qual reconeixia que Miramat li havia pagat totes les quantitats monetàries, el blat i altres béns amb els quals s'havia de satisfer els marmessors en raó del quartà i mig d'ordi diari que rebia Seneruç pels drets de la notaria.¹⁹

sobre allò que Miramat cobrava per la seva feina de notari.²⁰ Al Dietari trobem notícies disperses sobre el cobrament d'escriptures esteses per ell. Podem citar que l'any 1355 cobrà 12 diners per una carta de gràcia i, per dues "cartes de loc", 2 sous i 5 diners. L'any 1353 rebé 59 sous i 3 diners per fer-se càrrec de cobrar els censos que foren de Guillem de Mas durant dos anys.²¹

Restes del castell de Cervelló amb la capella i els murs de pedra rojenca.

Testimonis de la història

No ens allargarem sobre els clients de la notaria ni sobre la posició del notari dins la societat local, on es considerava, com encara avui en dia, que un notari a més de ser una de les persones cultes era, en raó de la seva professió, una persona moralment íntegra i que estava obligada a la confidencialitat de tots els afers i assumptes que podia tractar. Com a tal, Bartomeu rebé de diferents persones, especialment de poderosos i d'altres notaris, tant de la zona com d'altres llocs de Catalunya, objectes per ser custodiats i assumptes delicats per fer-se'n càrrec, com ara liquidacions testamentàries o pagaments.

No comptem amb gaires notícies

Bartomeu de Miramat, notari de Cervelló a l'època de les grans mortaldats

Per finalitzar volem tractar d'un punt al qual ja hem fet esment: què passava en una notaria quan moria el notari? La mort d'aquest plantejava dues qüestions, el futur de la notaria i el futur dels protocols i llibres del notari generats al llarg del seu exercici professional, en suma: l'arxiu notarial. Des del segle XIII la monarquia, les Corts i les autoritats locals començaren a preocupar-se per aquests temes davant de les situacions que es produïen a la mort del notari, ja que sovint els seus hereus reclamaven com a tals els drets sobre

Testimonis de la història

la notaria, que en la majoria de casos tenia la seva seu al domicili del finat i la seva família, i la propietat de l'arxiu notarial com si els documents que el formaven fossin un bé privat del difunt i no una propietat pública, com ho son en realitat. Evidentment, tant els drets de la notaria com la possible venda dels protocols i dels llibres, al mercat de pergamí i paper usats, comportaven uns guanys als hereus.

Aquestes situacions varen provocar que ja des del segle XIII es comencesin a formar els primers arxius de protocols encara que no es va legislar sobre ells fins molt més tard. En el segle XIV, doncs, ja s'havia entès el gran valor que tenien els protocols notariais i es començava a legislar sobre la seva salvaguarda i la possibilitat de consultar-los o de treure'n còpies després del traspàs del notari. Aquest evidentment podia ser succeït a la notaria pel seu hereu si s'havia format per exercir l'ofici. D'aquí naixeren grans nissagues de notaris que durant anys varen posseir les notaries de diferents llocs de Catalunya. De vegades, també en morir el notari, el seu hereu encara era menor i, per tant, no comptava amb l'edat requerida ni amb la formació. En aquest cas la família podia arrendar la notaria temporalment tot reservant-se el cobrament dels drets; per ser ocupada en el futur per l'hereu.

En el cas que estudiem, podem veure alguns d'aquests aspectes, ja que tenim informació no només de la mort de Miramat, dins el llibre de marmessoria, sinó, a més, de la mort de Pere Guerau, notari del castell de Cervelló. La pesta de 1348 va ser la causa de la seva mort sobtada i, precisament per ser inesperada, es va produir una situació d'emergència, és a dir, ràpidament es va necessitar un notari que es fes càrrec dels protocols i que exercís temporalment mentre es buscava un nou notari titular.

Bartomeu de Miramat havia mantingut sempre una estreta relació amb el notari Guerau, que ho era del seu

poble. Ja hem apuntat la possibilitat que fes la formació al seu costat. La relació amb ell i la seva família va anar més enllà de la simplement professional. Fins i tot li varen vendre una terra a Molins, propietat de l'esposa de Guerau, on, potser, per l'època de la venda, Miramat va construir la seva casa a la vila. La relació professional entre tots dos notaris va ser contínua. A més de dependre les seves notaries dels comtes, el castell de Cervelló era també seu de la cúria i hem de tenir en compte que als llibres de la cúria s'havien d'anotar la relació d'escriptures que autoritzaven tots els notaris que en depenien, com ara Molins de Rei. Això era important perquè en cas de no complir el que s'havia pactat es recorria a la cúria amb potestat d'imposar, per exemple, la pena de terç.

Temporalment, doncs, la notaria va restar sense notari. Pons de Palau, aleshores batlle del castell i terme de Cervelló, actuant en nom del comte Ramon Rotger, es preocupà urgentment del problema de tenir la notaria vacant. Va requerir als hereus de Guerau, als quals pertanyia l'escrivania, si comptaven amb un notari idoni per regir-la i ningú d'ells es va presentar, ja que sembla que la família que havia deixat el notari estava formada per la seva vídua, Sança, i els seus néts, Bernardó i Constança Pinós, encara menors. Davant d'això, i a instàncies tant del comte com dels habitants del lloc, el batlle va oferir la notaria a Bartomeu, qui l'acceptà. El 9 de maig de 1350, el batlle li arrendà l'escrivania.²² En l'estipulació del salari que Miramat devia rebre, es feia una distinció: d'una part, els emoluments rebuts per escriptures autoritzades pel difunt Guerau, és a dir, de totes les còpies fetes de documents del seus protocols —d'aquests emoluments se'n devien fer tres parts iguals de les quals dues eren per a Miramat i l'altra l'havia de lliurar a Sança per mantenir els menors—; per altra part, dels emoluments de totes les escriptures que Bartomeu autoritzaria des del moment de l'arrendament, se'n

Testimonis de la història

farien sis parts, reservant-se'n cinc Miramat, i la sisena seria per a Sança. Creiem, però, que l'arrendament feia oficial una situació que ja existia de fet; en altres paraules, el notari es devia preocupar, imaginem que a instàncies de Sança, des del primer moment després de la mort de Guerau de tots els seus assumptes incloent-hi l'arxiu del notari i el servei de la notaria, ja que a l'arrendament es diu que Miramat rebrà tots els emoluments des del temps de la mortaldat, és a dir, gairebé dos anys abans de la formalització de l'arrendament. Així, doncs, durant un bienni després de les mortaldats (com indica un dels documents), Miramat a més de ser notari de Molins, regí temporalment la notaria de Cervelló. Actua aleshores no només com a notari públic, sinó també com a notari personal dels senyors comtes. En aquest sentit va autoritzar quatre instruments públics sobre la prestació d'homenatge de fidelitat per part del batlle i dels homes del terme del castell de Cervelló a favor de Ramon Rotger de Comenge, senyor de Cervelló, el 23 de setembre de 1350.²³

L'any 1351, Bartomeu va deixar de regir la notaria de Cervelló ja que es va nomenar un notari que s'ocupés de la notaria i de l'escripció de la cúria del castell. Pensem que fer-se càrrec de les dues notaries devia ser una tasca massa feixuga per a Miramat, que a més era un home de negocis. El notari públic Jaume Verger va començar a regir la notaria pel menor Bernardó de Pinós, fill de Bernat de Pinós, de la Casa Reial, i nét de Guerau. En començar la seva feina, Vergés es preocupà de saldar amb Bartomeu totes les qüestions de la notaria durant el temps que aquest l'havia regida. El 16 de març de 1351, el batlle Pons de Palau i el notari Vergés varen reconèixer que rebien de Miramat, d'una part, els documents que aquest havia autoritzat durant aquest període i, de l'altra, els protocols del difunt Guerau. Aquí veiem la preocupació que ja hi havia per la conservació i transmissió de l'arxiu notarial. A més, passaren

comptes dels salaris que Bartomeu havia rebut per redactar i autoritzar les escriptures, l'import de les quals havia consignat al marge d'aquestes.²⁴ D'aquestes quantitats, Bartomeu lliurà a Sança, vídua de Guerau, tot allò que li corresponia i aquesta l'hi estengué una àpoca.²⁵ En el mateix sentit, atorgà àpoca a favor de Bertran de Pinós com a administrador del menor Bernardó de Pinós.

El cas de la notaria de Cervelló és, doncs, un bon exemple de com es transmetien els drets de notaria dins d'una família i la preocupació constant per la salvaguarda de l'arxiu notarial, els protocols i els llibres. A Cervelló hem vist que la família del notari difunt continuava retenint el dret de notaria i la propietat dels protocols que, com indica Baiges, eren considerats com una part del patrimoni personal d'un notari. Quan aquest moria, eren una font d'ingressos per la família en cobrar per les còpies de les escriptures. Aquesta idea de propietat personal dels protocols feia que els notaris anotessin al marge d'aquestes dades personals, com va ser el cas de Bartomeu al seu dietari.²⁶ El cas d'aquest és diferent, ja que, en morir sense descendència, els seus marmessors es varen haver de preocupar de "triar" i ordenar tota la documentació que el notari conservava a casa. Això va suposar una despesa que el marmessor Bernat de Montpedrós féu constar en una de les partides del llibre de marmessoria que l'altre marmessor, Pere Bleda, junt amb Gabriel Serra passaren tres dies ocupats en la tasca citada i varen gastar en aquest temps 31 sous i 1 diner.²⁷ La propietat dels protocols i la seva transmissió varen ser objecte de disputes i pèrdues i això provocà que molt aviat comencessin a formar-se els primers arxius notaries.

La Notaria de Molins de Rei al segle XIV

Cristina Forns

Sigles:

ACB: Arxiu Capitular de Barcelona

AHPB: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

NOTES:

1. FORNS DE RIVERA, M. Cristina. "El libro de albaceazgo de Bartomeu de Miramat, notario de Molins de Rei (1391)", dins *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*. Barcelona: Fundació Noguera, 1994, pàg. 559 i seg.

2. FORNS DE RIVERA, M. Cristina. "Aspectes de la vida quotidiana de Molins de Rei segons el dietari del notari Bartomeu de Miramat (1332-1391)", *L'Espai*, núm. 2 (1999), pàg. 94-106.

3. DURAN CAÑAMERAS, Félix. "Notas para la historia del notariado catalán", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, III (1955), pàg. 90-95.

4. BAIGES I JARDÍ, Ignasi J. "El notariat català: origen i evolució", dins *Actes del I Congrés d'Història...*, op. cit., pàg. 146-47.

5. BAUCCELLS I REIG, Josep. *El Baix Llobregat i la Pia Almoina de la Seu de Barcelona: Inventari dels pergamins*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984.

6. ACB. 4-60-20; 4-60-21; 4-60-26; 4-60-6; 4-60-16, atorgats entre el 26 de juny i 26 de juliol de 1332.

7. PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà. "Notariat i cultura: els registres notariais", dins *Actes del I Congrés d'Història...*, op. cit., pàg. 339-340.

8. Segons Baiges, "El notariat...", op. cit., pàg. 150-51, l'examen es va implantar a tot el Principat per la provisió donada per Alfons II l'any 1289, que va disposar que l'examen fos obligatori igual que el jurament del càrrec. Un cop superat l'examen, es procedia al jurament davant el veguer i els prohoms de la localitat, i sobre els Sants Evangelis. El nou notari jurava que actuaria correctament, d'acord amb la llei i el compliment de tots el deures i totes les obligacions. Complida la formalitat del jurament, el nou notari rebia el títol. L'examen i el lliurament del títol per la Cancelleria tenien lloc a la cúria quan es tractava d'un notari de nominació reial, com Bartomeu de Miramat. Els notaris de nominació reial eren tots aquells que podien actuar per estar autoritzats per fer-ho pel propi rei i que gràcies a aquesta autorització reial comptaven amb la potestat d'actuació en tot el territori de domini del rei o en les notaries creades per ell.

9. AHPB 10/1 27 nov. 1335 - 24 agost 1337.

10. TORRA PÉREZ, Albert i RERTUERTA JIMÉNEZ, Mª Luz. *Catàleg dels Protocols notariais de l'antic districte de Sant Feliu de Llobregat*. Barcelona: Fundació Noguera, 1991, pàg. 11-25.

11. DURÁN CAÑAMERAS, Félix, "Notas para...", op. cit., pàg. 94-96.

12. ADROER, M. À. i MATAS, J. "Sobre la propietat i la regència de les notaries a la demarcació de Girona", dins *Actes...*, op. cit., pàg. 495.

13. ACB 4-63-28. Formalment, el document d'arrendament és una carta partida, és a dir, es varen fer dues còpies exactes una per a Miramat i una altra per a Seneruq.

14. CONDE Y DELGADO DE MOLINA, R. i GIMENO BLAY, F. "Notarías y escribanías de concesión real en la Corona de Aragón (s. XIII)", dins *Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV. Actas del VIII Congreso Internacional de Diplomática*. València, 1989, pàg. 296 i seg.

15. ACB. 1-7-2321, de data 5 de desembre de 1347.

16. ACB. 1-1-1015.

17. ACB. 1-7-2332.

18. ACB. 4-60-25, de data 26 d'agost de 1336.

19. ACB. 4-63-30 i 4-63-36.

20. Segons Baiges, en "El notariat...", op. cit., 152-54, les taxes que un notari devia cobrar per cada tipus documental que estenia (testaments, cartes d'esponsalici, establiments etc.) varen ser fixades en principi per veguers, batlles i prohoms dels diferents llocs de Catalunya. Això produí una disparitat en les taxes. L'any 1363, la monarquia per tal d'unificar-les i que fossin les mateixes en totes les viles reals es preocupà de legislar-ho.

21. ACB. 4-63-35.

22. ACB. 4-60-44.

23. ACB. 4-63-50.

24. ACB. 4-60-47.

25. ACB. 4-60-46.

26. ADROER, M. À. i MATAS, J. "Sobre la propietat i la regència...", op. cit., pàg. 507. BAIGES, "El Notariat...", op. cit., pàg. 157-58.

27. FORNS DE RIVERA, M. Cristina, "El libro de albaceazgo...", op. cit., pàg. 566.